

Nr 368.

Av herr Lindhagen, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om stads och landsbygds förenande i judiciellt avseende m. m.

Med anledning av propositionen nr 206 med förslag till lag om stads och landsbygd förenande i judiciellt avseende får jag anföra följande.

Detta förslag är betydelsefullt. Det avser visserligen allenast att i en detalj »förbereda den blivande rättegångsreformen». Men det upprullar å andra sidan denna reform väsentligen i sin helhet. Det belyser dess tendens att vara en länk i den nyare västerländska rättegångsreformen utan tillräcklig hänsyn till människorna i gemen. Strävandet är därför tidsenligt utgåendet från det enligt min uppfattning industrialiserade juristväsendet på höjderna samt det av tidsläget skapade merkantila advokatväsendet ute i livet.

Förslaget är farligt därför att det berövar oss tid till ett eftersinnande. Det motsäger rättegångsreformens uppgivna ändamål, att nu omlägga förfarandet och överlämna domstolsorganisationen mera åt framtiden. Det avslöjar på samma gång, synes mig, vådan av en sådan ofullständighet i en »allmän rättegångsreform», som dock förberetts i mer än hundra år. Bemödandet är knappast uppriktigt, då det nu i alla fall till och med i förväg inlåter sig underminerande på domstolsorganisationen utan klarlagt sammanhang med det hela. Domstolsorganisationen, som skulle bli en framtidssak, fastläses redan 1932 på den kanske vitalaste punkten och tillika, så vitt jag förstår, med ett handfallet plåstrande baklänges. Och detta trots att föregående års riksdag förbehållit och velat tillförsäkra kommande riksdagar fullt fria händer, oavsett försöket 1931 till ett provisoriskt förtida eftertänkande i princip.

Den merkantila tidsandan blickar upp företrädesvis till materiella kvantiteter. Vi se därför med ringaktning ned på det som är »under», således även på underrätter, och därvid främst på de underrätter, som bara äro kommunala. Försiktigheten har dock bjudit att börja utmönstringen av de mindre städernas rättsväsende. Detta betraktas nämligen såsom särdeles mindervärdigt och detta även om bisittare i rätten äro lagfarna. Det har dock till samhällenas belåtenhet bestått till och med i århundraden. Och det kan väl då ej vara någon sådan brådska med organisationens omvandling, att den ej kan anstå till dess

Sammanhanget mellan rättegångsförfarandet och domstolsorganisationen.

De små städerna och kulturen.

ett utarbetat förslag till rättegångsreform föreligger och landet sålunda först kan bättre bedöma vad det är fråga om och vad tiden bär i sitt sköte.

De mindre städerna ha ock satt sig till motvärn och riksdagen har ställt sig ganska obenägen att helt kasta sig i armarna på övertalningarna. Genom ihärdighet avlockas emellertid det ena medgivandet efter det andra. Nu gäller det att taga ett ytterligare steg och förmå riksdagen att förklara sin bestämda ståndpunkt år 1924 för obetänksam och otillfredsställande.

De små traditionsstädernas kultur är ingalunda undermålig, därför att de kvantitativt äro små. I en mindre samfällighet ställer sig livet ofta mindre komplicerat och mera eftertänksamt. Samhället kan där inrikta sig på en patriarkalisk styrelse, som vinner i förnämlighet, därför att den tillika är en skapelse av sekler. Det är oriktigt att utgå ifrån att personer, som råkat få befördran inom statens eller större städers rättsväsende, äro mera begåvade och världskloka och i följd därav även bättre jurister än de, som hamnat i den patriarkaliska småstadens samhällsskick.

*De små
städerna
och kolle-
gialiteten.*

Detta hindrar ej, att det organisatoriskt kan vara förenat med fördelar, att de mindre rådhusrätternas domvärjo utvidgas till att ingå i ett större område. Den förenämnda begreppsuffattningen antager emellertid ingenting annat kunna ifrågakomma än att »överflytta stadens rättskipning till landsbygden». Varför icke lika gärna uttrycka saken så, att erforderliga delar av den kringliggande landsbygden, ja ett tingslag eller hela domsagan, flyttas under stadens domvärjo. Denna har nämligen en förnämligare domstolsorganisation, i sin kollegialitet inom domarelementet eller ansatser därtill, vilka kunna fullkomnas genom en utvidgning av organisationen. Den är förnämligare och utvecklingsmöjligare även därigenom, att folket tillagts ett till och med av grundlagen omhändertaget på valet av samhällets domare, den viktigaste insatsen i domstolsorganisationen.

Å andra sidan kan landsbygdens organisation tillföra den ifrågasatta nybildningen det deltagande i rättskipningen, som utövas av nämnden såsom ett lekmannelement. Den ifrågavarande organisationsreformen skulle således rätteligen kunna uttryckas så, att med mindre städer sammanslås omgivande landsbygd i lämplig omfattning till en jurisdiktion, som hade sitt säte i staden såsom ortens centrum samt består av en kollegial domstol på tre personer jämte ett lekmannelement, organiserat såsom landsbygdens nuvarande nämnd. Staden och domsagan skulle erbjuda tillräckligt med lagfaret domarelement, som kunde bilda ett lagfaret kollegium på tre personer.

På detta sätt skulle en partiell omorganisation av de smärre rådhusrätterna föra reformen framåt i stället för att falla tillbaka på en kompromiss frigjord från grundsatser och framåtanda. Endast på detta sätt kan också sägas, att det blir något förnuft med ett partiellt förstatligande av städernas jurisdiktion.

*De större
städerna
och kolle-
gialiteten.*

Det nu framlagda förslaget däremot utgör tillika en hotelse mot bibehållandet av de större städernas organisation med en beprövad och uppskattad kollegialitet. När nu dessas utanverk falla, är det väl en tyst förutsättning att huvudfästningen i statsdomstolarnas organisation också skall tillspilloivas. Process-

kommissionen har avslöjat vad den plutokratiska reformismen på denna punkt bär i skölden. Enmansdomare i alla mål och till och med utan stöd av någon nämnd. Fjölårets proposition och ledarna av särskilda utskottets betänkande iakttago fullständig tystnad om denna sak, som väl om någon är en grundpelare i en allmän rättegångsreform, och den som tiger på detta sätt han plägar samtycka. Inför den nu föreliggande propositionen har man ökad anledning återkomma till frågan: vad är meningen?

Kollegialitetens genomförande även på den rena landsbygden — ett mål, som bör upprätthållas — kan lättast nås genom att därtill utnyttja den erfarne ordinarie domaren och hans två äldsta biträden, som stå mera »i pakt med framtiden», till ett domarkollegium på tre personer. Det blir en god domstol och en god skola.

Landsbygden och kollegialiteten.

Det framhölls av mig vid 1931 års riksdag, att en demokratisk rättegångsordning måste lägga största vikt på det domstolsväsende, som dömer i första instans. Där borde tyngdpunkten för en rättegångsreform läggas. Särskilda utskottet anslöt sig till nämnda uppfattning. Det betonade, att huvudvikten borde läggas på underrätternas organisation. Hos dessa domstolar, sade utskottet, måste på grund av sakens natur rättskipningens tyngdpunkt ligga, och genom skapandet av starka underrätter minskades i hög grad behovet att fullfölja talan till högre instans.

Folkdomstolar eller underrätter.

Denna grundsats, som ej betonades i fjölårets regeringsproposition, fick dock ej heller i utskottets förslag någon nämnvärd tillämpning. Den nu framlagda propositionen avlägsnar oss definitivt ännu mer från densamma. Den iakttaget fortfarande tystnad även om de större städernas kollegiala rättskipning bör i framtiden bevaras. Men det förefaller även därav, som om reformens nu knä-satta riktlinjer förutsätta nedbrytandet jämväl av nämnda återstod av en organisatoriskt starkt byggd underrätt.

Det lär nu sysslas med att rekrytera hovrätterna företrädesvis från häradsrätterna. Hovrätternas befogenhet att under sådana förhållanden döma över häradsrätterna förklaras ligga i de förras kollegialitet. En hyllning således i själva verket till kollegialitetens betydelse även för en underrätt.

Propositionen, särskilda utskottet och med dem riksdagen ställde sig 1931 icke främmande för att, såsom det föreföll någon gång, »låta häradsrätten i ett stadsstingslag bestå av, jämte häradshövdingen såsom ordförande, två lagfarna rådmän. Utskottet fann emellertid detta förslag erbjuda vissa praktiska svårigheter, vilket som bekant kan sägas om allting här i världen, som måste ske. Den sammanlagda tillgången inom staden och domsagan av ett lagfaret domarelement möjliggör utan avsevärda svårigheter en sådan ordning, som *bör bli regel i alla förekommande fall.*

En övergiven ansats.

Propositionen 1932 iakttaget dock tystnad på denna punkt. Det tidigare hugskottet är visserligen återgivet i historiken, men det hänger i luften utan anknytning till något övervägande i propositionen. Ett symptom således på kursen. När svagt organiserade underrätter sålunda genomförts i allt större utsträckning genom åsidosättande av domarekollegialiteten, är förmodligen tiden inne att våga sig på det logiskt oundgängliga förstalligandet efter enahanda kurs även av de större städernas rättskipning.

Varför stå
företrädena
i städernas
domstols-
organisation
nu i låg
kurs?

Bakom detta försummande enligt min uppfattning i tanke och handling av landets viktigaste domstolars organisation ligger möjligen i viss mån krisen i det parlamentariska systemet. Regeringarna gå ej i spetsen för tankarna utan spörja sig ängsligt, vad som kan gå igenom i parlamenten. Tiden kräver det förmodligen, eftersom det allmänt sker.

Emellertid föreligger nog i detta fall även en egen inre benägenhet till det i föreliggande proposition fullföljda bemödandet att utrota all domarekollegialitet i underrätterna. Tidevarvets plutokratiska kynne är icke vän av »folket». Man har i synnerhet, till skillnad från liberalismen på sin tid, svårt att förlika sig med något folkets inflytande på valet av sina domare. Detta bör vara förbehållet justitiedepartementets befattningshavare eller någon enahanda instans. Processkommissionens högre jurister tolkade dessa stämningar på följande uppriktiga sätt: »En olägenhet av den nuvarande ordningen är, att städernas domare tillsättas efter andra grunder och delvis av andra myndigheter än landsbygdens. Därmed uppstå två skilda domarkårer mellan vilka icke skälig växling äger rum. Jämväl i detta hänseende skulle reformen medföra värdefulla förbättringar.»

Särskilda utskottet förelades av dess presidium och antog ett uttalande i enahanda riktning. På detta sätt inlät sig kardinalt 1931 års riksdag även på de större städernas domstolsorganisation, vilken ju för tillfället ej skulle beröras. Tio socialdemokratiska reservanter med herr Schlyter i spetsen yttrade sig mera svävande i denna punkt, men förutsågo att ett övervägande av förändringar borde äga rum vid tiden för statens övertagande av rättskipningen även i de större städerna. Herr Lindhagen med instämmande väsentligen av herr Linder uttalade sig bestämt mot avskaffande av några städers kollegialitet.

Man måste nämligen med minst lika fog kunna säga, att en olägenhet med den nuvarande ordningen är, att landsbygdens domare tillsättas efter andra grunder än städernas. En demokratisk rättegångsreform borde väl som sagt eftersträva ett uppbyggande av landets viktigaste domstolar på en förening av städernas principiellt förnämligare domareorganisation och landsbygdens nämndinstitution.

Det föreliggande regeringsförslaget går emellertid en annan väg. Det varslar till och med om de större städernas införlivande i den inslagna kursen.

Med detta sammanhänger frågan om domareutbildningen. I utredningarna betonas, att domaren bör vara i besittning av skicklighet, och denna vinnes genom juridiska insikter, allsidig erfarenhet och en tillfredsställande avlöning. Däremot betonas sällan eller aldrig betydelsen av rättskänsla, redbarhet, sunt förstånd och besjälighet för att menige mans bästa är den yppersta lagen. Dylika egenskaper vinna däremot beaktande i viss mån genom folkets medverkan i valet av sina domare. Det förefaller nästan som om vederbörande utredningsinstanser även därför ställa sig så ogynnsamt mot valsättet i städerna. Enligt erfarenheten fruktas ofta vid utnämningar dylika medfödda egenskaper såsom äventyrliga, under det politisk konservatism och främlingskap inför sociala lagstiftningar anses icke få utgöra hinder för befördran till *statens* domarebefattningar.

Det är bekant att bland dem, som nu skola snickra ut rättegångsreformen, har dock borgmästaren, förre justitieministern Bissmark den uppfattningen, att underrätterna i gemen böra byggas på ett kollegialt domareelement. Denna lilla förankring för en av huvudpunkterna i en demokratisk rättegångsreform har dock ännu ej kunnat taga sig något uttryck i det offentliga framträdandet.

Till sist bör något erinras om rättegångsreformens beredning. Det är särdeles lofvärt, att den nuvarande justitieministern söker nedlägga sina personliga uppfattningar i de lagförslag, som frambäras av honom. Emellertid behöver han också ostridigt rådgivare. Det är att hoppas att dessa råd framläggas liksom processkommissionens förslag i ett skriftligt betänkande med åtföljande eventuella reservationer. Lyckligt hade väl varit om detta råd sammansatts såsom representation för olika principiella uppfattningar, vartill gjorts en liten ansats vid tillsättande av försvarskommissionen. Vid avgörandet av en så stor fråga bör riksdagen och allmänheten kunna hava något att välja emellan och ej tvingas i brist på annan utredning att följa maktens diktamen. Att efter alltmer vedertaget regeringsbruk tillkalla såsom gisslan icke sakkunniga riksdagsmän för att om möjligt bibringas endast regeringsdepartementets intentioner i detta fall, är väl icke heller den för saken lyckligaste formen för ett utredningsarbete.

Det hemställes alltså,

att riksdagen ville:

- 1) avslå propositionen nr 206 om de mindre städernas förenande *på föreslaget sätt* i judiciellt avseende med landsbygden;
- 2) i skrivelse till Kungl. Maj:t framhålla, att med ordnandet av de mindre städernas jurisdiktion, utöver vad redan har föreskrivits, bör i varje fall liksom andra frågor i rättegångsreformen anstå till det definitiva ordnandet av detsamma; börande därvid riksdagen även underrättas om regeringens avsikter med de större städernas domstolsorganisation vid tiden även för denna organisations förstatligande.

Stockholm den 12 april 1932.

Carl Lindhagen.